

rad, ko bode izdelana; postala bo kras celega krščanskega sveta in znak slovanske zmožnosti in Strossmayerjeve blagodarnosti.

V nedeljo 21. julija smo namesto v cerkev ob 6. uri zjutraj že korakali zunaj Djakova proti Novemu Topolju. Pot je 22·6 km dolga. Slutili smo težavo in jo tudi občutili pri tej vročini. V vasici Dragotinu smo v nekem sadnem vrtu počivali. Veliko je bilo sadu, ali nezrelega, tako da so nekateri dobili hudo grižo, ko smo dospeli v Topolje. — Po poti se ni dobilo nič piti. Sam nase se je smel zanašati človek, od marketenderja je bilo težko kaj dobiti, ker ga obiskuje cel polk. Po trudni in hudi poti smo dospeli brez vsakega počitka ob 12. uri v Topolje, ne opazivši poprej nobene hišice in hiše nego v Topolju. —

(Dalje prihodnjič.)

Književna poročila

Časopis za zgodovino in narodopisje. Izdaja Zgodovinsko društvo v Mariboru. Urejuje Anton Kaspret. 1914. 11. letnik, 1. snopič.

Prvi snopič, ki je pravkar izšel, je vreden naslednik prejšnjih zvezkov, ki smo jih opetovano pohvalno omenili. Na čelu čitamo Glonarjevo publikacijo iz literarne zapuščine R. G. Puffa, profesorja v Mariboru (1831—1864), Nemca po rodu, ki pa je prišel v tesne literarno-kulturne stike s Slovenci in Hrvati. Iz l. 1838. je ohranjenih več pisem, ki mu jih je iz Gradca pisal njegov bivši dijak Davorin Trstenjak. Mladi Trstenjak nam nikjer dozdej ni bil tako beletristično-nazorno naslikan, kakor se je upodobil sam v teh par listih prof. Puffu. „Ich lebe und wirke, kämpfe und gewinne, zertrümmere und baue wieder auf . . . Groß bin ich wie eine Tanne in den Urwäldern unseres heiligen Pachers“, njegova flanerija po graških predmestnih gričih itd., tak je bil Davorin Trstenjak kot fizik v Gradcu. Komad takratne polonofilije in helenofilije nam gleda iz njegovih pisem Puffu, ki je hotel na Grško in se je učil nove grščine, da bi dobil tam službo; seveda pesnik Kaltenbrunner ga je opozoril tudi na prozo grške avantüre, istotako pesnik Seidl, češ, „ich mag mir wohl von Hellas gern erzählen lassen, mag es dulden, wenn man mich mit Schilderungen seines blauen Himmels blau anlaufen läßt und mir den Sand seiner Wunderufer blendend in die Augen streut, aber ich wollte doch lieber meine Kontumazzeit in Capo d'Istria's Mauern aushalten, als in Capodistrias Präsidentsitze.“ (Grof Capodistria je bil guverner Grške.) Posebno navdušuje se pa Trstenjak za poljski jezik in literaturo, najbrž pod vplivom graškega Miklošiča, ki je marljivo gojil poljščino. V ozadju pa je seveda osvoboditev Grške in poraz Poljske. — Kakor dr. Glonarju, se zdi tudi meni verjetno, da se je dr. Puff podvrgel izpitu iz slovenščine zlasti iz skrbi za eksistenco — pri kom ali kako se je pa učil? Morda mu je šel na roko lembaški Cvetko? Kakor stokrat sicer pa se je iz tega osebno motiviranega interesa razvil čisti interes za stvar samo, ki je za tisto dobo tem umljivejši, ker so se Wartingerski duhovi radi obračali baš k zapuščenim na-

rodom. In Puff je Slovenstvo budil očitno tudi v svojih slovenskih dijakih. Celo dijaka Trstenjaka je nekako opozoril na slovenščino in mu dal priliko, z njo se baviti. — Vprašam pa: Ali se ni Trstenjak v svoji narodnosti preporodil ob Vrazu in Košarju, ki sta često počitničila v Slaptincih, v vasi iste župnije? Želel je Puff korespondirati slovenski in se učiti poljski. — Okoli l. 1835. je vlada nameravala oddati nekatere ali celo vse gimnazije jezuitom; zlasti zanesljivo se je to zatrjevalo o mariborski gimnaziji. Morda je bil tu graški škof Zängerle vmes. Ta namera vlade, ki je meni doslej bila neznana, je v skladu z vedno močnejšim duhom Hofbauerjeve nabožnosti, ki je nekako nadaljevala vnanje pompozno bratovščinsko cerkveno življenje predjožefinskih jezuitskih časov. Vsled Hofbauerjevega delovanja na Dunaju se je polagoma uvajal red Ligvorijancev (redemptoristov), „red zakrinskih jezuitov“ ali „malih“ jezuitov, kakor so ga imenovali nasprotniki. In baš l. 1833. se je ta red uvel v Mariboru ob posebnem pritrdjevanju A. M. Slomška, ki je bil temu redu posebno naklonjen tudi 1848. Kar je bil Baraga in v nekem oziru Blaž Potočnik na Kranjskem, to je bil Slomšek na Štajerskem in s karakterizacijo, ki so jo l. 1848. o njem dajali njegovi protivniki, se povsem ujema sodba v. Gallensteina l. 1846., ki jo dr. Glonar citira (na str. 6): *Der neue Bischof von Lavant, Slomschek, schon früher ein Erz-Zänggerliancr, traktiert die armen Kerle mit Exercitien, die einem Chartäuser Ehre machen würden*. — Prav zanimiv in važen je že radi starosti svoje snovi spis urednika Kaspreta o Juriju Dalmatinu kot zagovorniku škocjanskega župljana. Človekoljubno je Dalmatin branil malo časa pred svojo smrtjo (1589) ubogega, napol slaboumnega svojega župljana Luko Verjanta; temu je njegov mlajši brat, še otrok, izročil mošnjo denarja, najdenega na paši, a Luka je to najdbo utajil. Izgubil je bil denar razvpit oderuh, „denarni mož, nekak bankir, posredovalec ali mešetar med graščino in kmeti“, in graščinski upravnik je Luko vrgel v ječo ter ga dal neusmiljeno mučiti. „Zdaj so ga spustili skozi luknjo na spodnja tla grajske temnice, kjer je bil neznosen smrad in nestrpna nesnaga, kjer je od žeje, vročine in soparice medlel.“ Kot pravi pastir svojih ovčic se je Dalmatin zavzel za jetnika, ki ga je pomilovala vsa župnija, in pisal graščaku dvoje pisem po božji zapovedi: „Braní, da ga ne usmrtijo, in pomagaj, da ga ne zadušijo“, ter zastopal pri tem juristični nazor, ki ga jedva uveljavlja današnje pravo, da namreč ni kaznovati dejanja samega na sebi, ampak storilca po meri zlobe njegovega mišljenja. — Dr. Metod Dolenc je po starem sodnem protokolu cistercijskega samostana pri Kostanjevici na Dolenjskem iz 17. stoletja podal zanimivo sliko takratnega pravosodja v naših pokrajinah. Ne gre tu za višje, krvno pravo, marveč za nižjo justico, deloma civilnega in upravnega značaja, ki se je vršila v gorskih zborih (spori v vinogradih in red v njih) v „kvatrnih sodih“ in „nepri-stranskih sodih“, t. j. razsodiščih. Bila so to ljudska ali narodna sodišča, ne uradi, ki bi jih ustanovila kaka oblast, in so sodila največ po starih pravnih šegah in navadah. Nadaljne pravnozgodovinske preiskave morajo dognati, kako in kdaj so se ti napol patriarhalni sodi, ki so še svobodni vpliva rimskega prava in se dobro razlikujejo od sorodnejšega nemškega prava, umaknili graščinskim, oz. knežjim sodiščem. „Gorski zbor“ se v protokolu imenuje „gorska pravda“, odlični prisednik „Bergmeister“ pa „gornik“; obravnave so bile brez dvoma slovenske, a zapisnik se je pisal nemški. Med priimki prevladujejo taki, ki jih nahajamo zlasti med Hrvati. — Mar. Godec priobčuje obširno gradivo za krajevno kroniko Limbuša (Lembaha) pri Mariboru. V „Književnih poročilih“ nahajamo ocene M. Ljubše, Fr. Kotnika in Fr. Kovačiča. Mene zlasti zanima Kotnikovo poročilo o Wuttejevi razpravi „Prophetische An-

deutungen aus Kärnten" iz l. 1814., ko je bila v Celovcu nekaka prijateljska kulturna „Akademija" tudi s Slovenci kot člani; nekaj sličnega je bilo v Gradcu okoli 1800.

Ivan Vezelj.

Dr. G. Sajovic, Predavanja na prvem počitniškem tečaju Slov. šolske matice v Ljubljani l. 1912. Posebni odtisk iz Pedagoškega letopisa l. 1912. 8°, 78 str. 22 podob v besedilu.

Slov. šolska matica je priredila po prizadevanju svojega predsednika ravnatelja J. Schreinerja, v šolskih počitnicah l. 1912 svojim članom iz učiteljstva slovenskih ljudskih šol počitniški tečaj. Vršil se je tečaj v Ljubljani in nudil udeležnikom lepo vrsto znanstvenih predavanj in poučnih izletov. Da izvedo tudi tisti društveniki, ki se niso udeležili tečaja, kaj o njegovih namenih in potih, priobčuje šolska matica nekoliko predavanj, in sicer tri prirodopisna predavanja prof. G. Sajovica. Naslovi so jim: A. Na rastlinskem cvetju, B. Žival-rastlina, C. Kače na Kranjskem. Vsi trije sestavki podajajo srečno izbrano, zanimivo snov v prikupljivi poljudni obliki, in prepričani smo, da bodo dobro došli našemu čitačemu občinstvu.

V prvem sestavku razpravlja pisatelj jako priljubljeno snov iz novodobne botanike: o namenu cvetja v rastlinskem življenju in kako prehaja cvetni prah iz prašnikov na brazdo, da odtod pobudi v mladem semenu tisto čudno snovanje, ki zasnuje rastlinski materi potomstvo, to so semena, imajoča v sebi kalček. O tej zanimivi stvari je priobčil že Erjavčev v dunajskem Zvonu (1877) mično razpravo „O rastlinskih svatbah", odtlej pa se je obravnavala v našem slovstvu le malo. Erjavčev članek je pisan izborna in dela čast avtorju; ali ker mu daje barvo bujna romantika, bi danes ne zadovoljil popolnoma. Prof. Sajovic piše preprosto, večinoma brez romantiškega nakita; zato pa podaje toliko snovi, da dobi čitatelj kratek pogled čez mnogovrstne priredbe cvetja, kolikor služijo opravičevanju. Pisatelj opisuje najznačilnejše priredbe, opiraje se na 11 pripravno izbranih slik ter nam predločuje najzanimivejše poglavje iz življenja cvetnih rastlin; podaja torej več, nego obeta malo značilni naslov „Na rastlinskem cvetju".

Tudi druga razprava nudi več, nego obeta premalo jasni naslov: „Žival-rastlina". Pisatelj omenja najprej nekatere pojave prijateljskih odnošajev med živalstvom (sožitje, rastline dajejo zavetišče živalim, živali oprahujejo cvetje in razširjajo semena). Boj za preživetje pa povzroča tudi dokaj neprijateljskih odnošajev med obema skupinama živih bitij. Živali n. pr. se hranijo z rastlinami in jih pri tem uničujejo; rastline se stavijo v bran z mehanskim orožjem (trnje itd.) in s kemijskimi sredstvi (s strupenimi sokovi itd.); so pa tudi rastline, ki se hranijo z živalsko hrano (žužkojede rastline itd.). Te razmere so pisatelju povod, da si stavi vprašanje: Kje je meja med rastlinstvom in živalstvom? Saj smo vajeni videti v hranitvi poglavitni razloček: žival se hrani z rastlinskimi, rastlina pa z neorganskimi snovmi (voda, ogljikov dvokis, rudninske soli). Rastlina sestavlja iz neorganskih preprosto zloženih, kisika bogatih snovi mnogozložene, kisika revne organske spojine (beljakovine i. dr.), pri tem izloča kisik (asimilacija). Za tako sestavljanje rabi rastlina toplotno silo solčnih žarkov, njo veže in nalaga v svojih novih spojinah. Živali uporabljajo za hrano organske spojine, ki so jih priredile rastline. Te snovi si prilikujejo v svojem telesu, potem pa jih razkrajajo in okisujejo („sežigajo"), tako da nastajajo zopet preproste, kisika bogate spojine (disimilacija). Pri tem se oprošča naložena kemijska sila in se pretvarja v mehansko silo; s to se žival in istotako človek giblje (kakor se giblje parni stroj od sile gorečega premoga) in pa proizvaja se telesna toplota. Pravzaprav razlika ni ostra; prilikovanje (asimilacija) in razkra-